

Eleven som etnograf



Karen Risager

Cand.mag. i lingvistik og fransk. Institut for Sprog og kultur, Roskilde Universitetscenter

Ud af klasselokalet

Både inden for fremmedsprogene og dansk som andetsprog er der en stigende bevidsthed om, at undervisningen bør omfatte faser, hvor eleverne/ de studerende gennemfører aktiviteter uden for skolen/ uddannelsesinstitutionen. Dels for at træne og udvikle deres færdigheder i realistiske sammenhænge, dels for at de kan hente oplevelser, erfaringer og viden med hjem til klassen og således kvalificere undervisningen dér.

For danskundervisningens vedkommende er der rige muligheder for at komme ud og studere sprog og kultur uden for skolen, og de udnyttes da også i et vist omfang, f.eks. i form af eks-kursioner til lokale institutioner. Fremmedsprogsundervisningen har det må-

ske sværere, da det ideelle er et ophold i udlandet, og det er langt fra altid muligt at realisere. Men eleverne gennemfører også aktiviteter i Danmark, som er relevante for fremmedsprogsundervisningen, ser f.eks. udenlandske TV-programmer eller opsøger udenlandske turister.

En egnet pædagogik

Der er således en stadig tættere udveksling mellem det, der foregår i klassen, og verden udenfor. Og denne udvikling kræver en pædagogik, som ikke kun fokuserer på, hvad der foregår i klasselokalet, men også på samspillet mellem det mere formaliserede forløb i skolen og det mindre formaliserede, men ikke mindre vigtige, forløb uden for skolen.

Når eleverne er i gang med nogle undervisningsrelevante aktiviteter uden for skolen, er der ofte tale om én af to typer (eller en kombination):

- De indsamler materiale til et tema eller projektarbejde, f.eks. rejsebrochurer, postkort, opskrifter, avisartikler, oplysninger om film eller TV-programmer, databaseoplysninger, videnskabelig litteratur m.v. - i Danmark eller i udlandet i forbindelse med en studierejse.
- De etablerer kontakt med mennesker, der taler det sprog, de er i gang med at lære, taler med dem, interviewer dem, korresponderer med dem m.v. Her er der tale om at kommunikere på vedkommende sprog, enten her i Danmark eller i udlandet. I mange tilfælde er opgaven ikke blot at kommunikere sprogligt, men også at blive bevidst om udvalgte sider af den kulturelle og samfundsmæssige kontekst for kommunikationen.

Den sidstnævnte type har i de seneste år fået et navn, som sætter den ind i en bestemt teoretisk og metodisk sammenhæng, nemlig „den etnografiske metode“.

Den etnografiske metode

Omdrejningspunktet i denne metode er det, der foregår i felten, men nok så vigtige er forberedelsesfasen og formidlingsfasen.

Metoden er inspireret af etnografens arbejde i felten: Etnografen bestemmer sig for et bestemt emne, hun/han vil

studere; hun forbereder sig så godt, hun kan via læsning af sag- og skønlitteratur m.v.; hun opholder sig et godt stykke tid i felten, iagttager og deltager, skaffer sig informanter, tager notater, analyserer sit stof, og formidler det på en eller anden måde, når hun kommer tilbage. Dette kulturmøde har i almindelighed en meget væsentlig betydning for etnografens personlige udvikling, bl.a. hendes tværkulturelle forståelse og evne til at forholde sig til den komplicerede psykologiske og sociale situation, kulturmødet er. Hun kommer også til at reflektere over sin egen kultur og det grundlag, hun fortolker og vurderer ud fra. Hun erhverver sig et dobbeltblik, lærer at se på verden med de andres øjne, samtidig med at hun bevarer sit eget blik og sit eget værdigrundlag (Hastrup 1992).

Alt dette overtager man naturligvis ikke i detaljer i forbindelse med sprogundervisningen. Det er ikke hensigten at gøre sprogelever til etnografer. Men etnografien giver inspiration til nogle arbejdsformer, der fremmer kulturel og sproglig bevidsthed; den lægger vægt på iagttagelse af og refleksion over, hvad mennesker gør og siger i deres daglige liv, og dette er meget relevant i forhold til den kulturforståelse, der er nødvendig for at opnå kulturel og kommunikativ kompetence på fremmed/andetsproget. Samtidig fremmer den etnografiske metode bevidstheden om ens egen kultur, og om hvordan man kan formidle mellem kulturer.

Sprogundervisningens særlige krav er derudover, at der lægges vægt på iagttagelse af sproglig kommunikation og

på tilegnelse af kommunikative færdigheder som led i det etnografiske arbejde.

Etnografisk arbejde: individuelt og kollektivt

Forberedelsen af det etnografiske arbejde er en kollektiv proces, der foregår i klassen. Klassen/holdet lærer efterhånden at definere og fordele de emner, der skal undersøges, under vejledning af læreren. Læreren kommer også med forslag til, hvordan man kan gennemføre og formidle undersøgelsen.

Selve gennemførelsen af undersøgelsen kræver et individuelt arbejde med et velafgrænset emne, hvor den personlige iagttagelse og refleksion står i centrum. Arbejdet kan godt være organiseret i grupper, men det er vigtigt, at den enkelte elev har sin egen (del-)opgave, som hun/han selv skal styre og reflektere personligt over - uden nødvendigvis at skrive refleksionerne ned på fremmed-/andetsproget. Den personlige refleksion kan f.eks. omfatte spørgsmål som:

- Hvad foregår der hér? Foregår der noget andet, end jeg havde forventet? Hvad foregår der ikke? (f.eks. tabuer)
- Hvad er den dybere mening med, hvad der foregår? Hvilken mening lægger jeg selv i den, og hvilken mening lægger deltagerne selv i den?
- I hvilken grad er det, der foregår, specifikt for denne region, denne befolkningsgruppe osv. eller: i hvilken grad kan det, jeg ser og hører, generaliseres og f.eks. bruges af mig selv?

- Hvordan ville en tilsvarende situation se ud i mit eget land / mit eget miljø (hvis den overhovedet findes)?

Formidlingen sker i klassen med det formål at gennemføre en kollektiv refleksion over det, der formidles. Her er der tale om de samme spørgsmål som dem, der er nævnt under den personlige refleksion, men nu bliver de bearbejdet i hele klassen i sproglig form. Formidlingen behøver ikke at tage udgangspunkt i en skriftlig rapport eller et mundtligt oplæg. Der kan i mange tilfælde bruges andre former, såsom dramatisering, mime, tegninger, kort, båndoptagelser, fotos, m.v. I formidlingsfasen får eleverne feedback fra hinanden og fra læreren, dels i form af reaktioner på selve indholdet og budskabet, dels i form af sproglig vejledning som f.eks. input af nyttige ord og vendinger.

Eksempler på emner

Den etnografiske metode kan anvendes på alle undervisningstrin, også i begynderundervisning. I danskundervisningen kan den etnografiske metode umiddelbart bruges, da studieobjektet findes lige uden for klasselokalet. I fremmedsprogundervisningen kan det være en fordel at operere med to faser: først en eller flere små studier i Danmark, hvor man øver sig i metoden (det som Roberts 1995 kalder „*home ethnography*“) og dernæst studierne i udlandet i forbindelse med en klasserejse / udvekslingsrejse eller en individuel studierejse.

I det følgende skal gives en række eksempler på emner, man kan arbejde

med. Nogle emner er ganske enkle, og stiller ingen eller forholdsvis små sproglige krav. Andre stiller større krav til sproglige færdigheder og modenhed.

Studier i Danmark

Studier i Danmark kan bruges både i undervisningen i dansk som andetsprog på forskellige niveauer, og i de førnævnte „home ethnographies“ (hjemmeetnografi), som man kan vælge at gennemføre på dansk eller på fremmedsproget.

- Børn i gadebilledet: Man anbringer sig et bestemt sted, og tæller op, hvor mange børn, der opholder sig/kommer forbi, hvilke aldre og hvilket køn. Dette emne stiller, ligesom mange andre, observatøren over for et afgrænsningsproblem: hvor unge skal de være for at være børn - og dette er bl.a. kulturelt bestemt. Man har brug for at kunne tallene, og mange andre almindelige ord, for at kunne beskrive, hvor man opholdt sig, hvilken dag, på hvilket tidspunkt af dagen, i hvor lang tid osv. Ikke nødvendigvis i forbindelse med selve iagttagelsen (man kan godt notere på sit modersmål), men i det mindste i formidlingsfasen, hvis den skal foregå på fremmedsproget/andetsproget.
- Vejret i en uge: Man noterer vejret hver dag fra morgen til aften i en bestemt uge. Man har her brug for en del vejrudtryk, og navne på ugedage m.v. Evt. også udtryk for vurderinger af vejret.
- Busstoppested: Man sætter sig ved et busstoppested og lægger mærke til, hvem der tager med bussen, køn, alder, erhverv, skønnet formål med turen. Man kan evt. spørge nogen om, hvor de skal hen og hvorfor.
- Farver i gadebilledet: Man går igennem en gade og koncentrerer sig om, hvilke farver alting har, bygninger, biler, folks tøj, skilte osv. Man tænker måske over farvesymbolik. Man har her selvfølgelig brug for farveudtryk, og udtryk for mange materielle ting.
- Kæledyr: Man får evt. lov til at opholde sig i venteværelset hos en dyrlæge, hvor man lægger mærke til, hvordan folk omgås deres dyr. Måske snakker man med folk om dyrene, og gør sig nogle tanker om hvilken funktion dyrene har i folks liv. Her har man brug for udtryk for forskellige dyr og sygdomme/skader.
- Byggematerialer: Man opholder sig et sted i en by, og noterer sig materialer af alle slags: hvad består bygningerne af, transportmidlerne, kørebanen, bænkene osv. Man overvejer måske, hvor materialerne kommer fra, og affaldsproblematikken.
- Tøjbutik: Man opholder sig i en tøjbutik, og lægger mærke til, hvad der er af tøj, hvad folk køber, samtalerne i butikken. Man har brug for viden om tal, priser og kvaliteter.
- Cykler: Man sætter sig et sted, hvor der er mulighed for at se folk cykle. Tæller hvor mange og hvem, der cykler, lægger mærke til hvordan cyklerne ser ud, lægger mærke til, hvordan trafikken afvikles. Man taler måske med nogen om, hvad de bruger cyklen til. Man har her brug

for bl.a. en del bevægelsesverber.

- Værtshus: Man sætter sig på et værtshus og iagttager, hvad der foregår, hvordan folk kontakter hinanden, hvad de taler om. Kræver bl.a. gode færdigheder i at lytte til talesprog.

Studier i udlandet

Studierne i udlandet kan være korterevarende, og en del af de ovennævnte emner kan direkte overføres; de mest Danmarks-specifikke såsom emnerne om cyklen og kæledyrene kræver dog en omdefinering. En mulighed er også, at flersprogede elever, der bor i Danmark, gennemfører denne type mindre studier i deres hjemland. I det omfang, de har erfaring med deres oprindelseskultur, vil det således for dem blive en form for hjemmeetnografi.

I det følgende gives nogle eksempler på emner, der kræver længere og mere dybtgående studier, hvor man som regel ikke kan nøjes med at observere, men også må deltage (deltagerobservation), og evt. gennemføre interviews med informanter. Studierne kan være organiseret som individuelle projekter eller gruppeprojekter. De kan bruges i fremmedsprogsundervisningen på mellem- og avanceret niveau, herunder universitetsniveau. For universitetsstuderendes vedkommende har Celia Roberts lavet en god beskrivelse af etnografiske projekter i Roberts 1995.

- Familien. Hvis man bor hos en værtsfamilie, kan man undersøge, hvordan kommunikationsstruktu-

ren er i denne familie, og overveje, på hvilke måder, familiens kommunikation er præget af personlige, sociale, regionale osv. forhold. Der bør være en bestemt problemstilling, man fokuserer på, f.eks. kommunikationen under måltiderne (verbal og non-verbal), kommunikation under TV-kigningen, eller brugen af humor.

- Markedspladsen. Man kan opholde sig i nogle dage/uger ved en markedsplads og studere, hvad der foregår, f.eks. hvordan de forskellige indehavere af boderne kommunikerer med hinanden og med kunderne.
- Teatret. Man kan under teaterbesøg studere teatergængernes tøjstil, bevægelsesmønstre og sprog under pauserne. Evt. kan man sammenligne teatret med biografer af forskellige slags.
- Spillehallen. Man kan komme et stykke tid i en spillehal og notere sig hvem spillerne er, hvilke maskiner de foretrækker, og tale med dem om et udvalgt emne.
- Subgrupper. Man kan sætte sig i forbindelse med en subgruppe, f.eks. en hip-hop-gruppe (eller, som Roberts 1995 refererer, en gruppe prostituerede transvestitter!) og observere og interviewe dem i relation til et udvalgt emne.

Fordele og begrænsninger ved den etnografiske tilgang

Der er mange fordele ved den etnografiske tilgang: Eleverne studerer det „autentiske“ liv uden for skolen, i naturlige situationer, hvor sproget bru-

ges. De kontrollerer selv størstedelen af arbejdsprocessen, da de ikke er overvåget uden for skolen. De lærer at etablere egne kontakter og at bruge sproget til at udvikle deres kulturelle og sproglige bevidsthed. Metoden er således særdeles velegnet til at udvikle kommunikativ kompetence. Desuden formidler eleverne det, de har studeret, både sprogligt og i andre former, f.eks. audiovisuelt, dvs. de har rollen som kulturformidlere over for de andre elever.

Men der er også begrænsninger i metoden, som især har at gøre med den bredere kulturforståelse: Først og fremmest er metoden begrænset til her-og-nu. Den er lokalt begrænset, dvs. at studiet begrænser sig til et bestemt sted, en bestemt slags situation, en bestemt befolkningsgruppe osv. Dette betyder, at den ikke bidrager til at få et overblik eller til at generalisere. Dette giver tekstlæsning derimod gode muligheder for. Metoden er også tids-

mæssigt begrænset til det, der foregår i nutiden. Det vil sige, at den ikke umiddelbart kan give nogen historisk bevidsthed. Her er tekstlæsningen igen en nødvendighed, fordi teksterne kan tematisere forhold i fortid og fremtid. Sidst, men ikke mindst, så fokuserer den etnografiske metode på „virkeligheden“, det, der faktisk foregår, og meningen hermed. Den udforsker ikke fiktive verdener, som dem vi f.eks. finder i skønlitteraturen. Man kan måske sige, at metoden kan rette opmærksomheden mod virkelighedens fiktioner, men det kræver et højt bevidsthedsniveau hos eleverne.

Litteratur

- Hastrup**, Kirsten: Det antropologiske projekt. Om forbløffelse. København, Gyldendal, 1992.
- Roberts**, Celia: Language and cultural learning. an ethnographic approach. i: Annie Aarup Jensen, Kirsten Jäger and Annette Lorentsen (eds): Intercultural Competence. A New Challenge for Language Teachers and Trainers in Europe, Aalborg University Press, 1995.



Foto: Elsebeth Rise